TIJORAT BANKLARIDA “YASHIL” MOLIYALASHTIRISHNI JADALLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Qudratov Inomjon Nemat o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Mustaqil tadqiqotchi
https://doi.org/10.5281/zenodo.15389248

Annotatsiya*. Ushbu maqolada tijorat banklarining “yashil” moliyalashtirishdagi roli va uni jadallashtirish istiqbollari tahlil qilinadi. Yashil moliyalashtirishning mohiyati, asosiy yo‘nalishlari va banklar uchun iqtisodiy va ijtimoiy afzalliklari yoritilgan. O‘zbekiston misolida yashil moliyalashtirishning amaldagi holati o‘rganilib, uni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan institutsional, moliyaviy va tashkiliy choralar taklif etilgan. Maqola xulosa qismida bank tizimining ekologik barqarorlikdagi o‘rni alohida ta’kidlanadi.*

Annotation. *This article analyzes the role of commercial banks in green financing and prospects for its acceleration. It explores the essence of green finance, its main directions, and the economic and social advantages it offers to banks. Using Uzbekistan as a case study, the article reviews the current state of green financing and proposes institutional, financial, and organizational measures needed for its development. The conclusion emphasizes the crucial role of the banking system in ensuring environmental sustainability.*

Kirish

Bugungi global iqtisodiyotning muhim yo‘nalishlaridan biri barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan “yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi hisoblanadi. Iqlim o‘zgarishlari, ekologik muammolar va tabiiy resurslardan samarasiz foydalanish oqibatida ko‘plab davlatlar iqtisodiy siyosatini qayta ko‘rib chiqishga majbur bo‘lmoqda. Ushbu sharoitda tijorat banklari tomonidan “yashil” moliyalashtirish mexanizmlarini joriy qilish va ularni jadallashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

“Yashil” moliyalashtirish deganda, ekologik toza, energiyani tejovchi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga qaratilgan loyihalarni moliyalashtirish tushuniladi. Bu jarayonda tijorat banklarining ishtiroki ularning strategik rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, mijozlar ishonchini oshiradi va ekologik barqarorlikni ta’minlaydi.

Asosiy qism

1. “Yashil” moliyalashtirishning mohiyati va ahamiyati

Yashil moliyalashtirish ekologik xavfsizlikni ta’minlash, barqaror energiya manbalaridan foydalanish va iqlim o‘zgarishlariga qarshi kurashish maqsadida amalga oshiriladi. U quyidagi yo‘nalishlarda o‘z aksini topadi:

quyosh, shamol, biogaz kabi qayta tiklanuvchi energiya manbalarini moliyalashtirish;

ekologik infratuzilmani rivojlantirish (masalan, chiqindilarni qayta ishlash zavodlari, toza suv tizimlari);

uglerod chiqindilarini kamaytiruvchi texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash;

“yashil” obligatsiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlarni joriy etish.

2. Tijorat banklarining roli

Tijorat banklari “yashil” moliyalashtirishda bir necha asosiy vazifalarni bajaradi:

ekologik loyihalar uchun kredit liniyalari ochish;

xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda grantlar va subsidiyalar jalb qilish;

“yashil” biznesni moliyaviy rag‘batlantirish;

ekologik risklarni baholash va ular asosida qaror qabul qilish.

Banklar uchun bu nafaqat ijtimoiy mas’uliyat, balki yangi moliyaviy imkoniyatlarni ham anglatadi. Masalan, “yashil” obligatsiyalar banklar uchun uzoq muddatli resurs bazasini shakllantirishda muhim vosita bo‘ladi.

3. O‘zbekistonda “yashil” moliyalashtirishning hozirgi holati

O‘zbekiston hukumati tomonidan “yashil” iqtisodiyot tamoyillarini joriy qilish bo‘yicha qator huquqiy va institutsional islohotlar amalga oshirilmoqda. 2022 yilda qabul qilingan “Yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi asosida bank tizimida ham muayyan o‘zgarishlar kuzatildi. Ayrim banklar tomonidan quyosh panellarini o‘rnatish, energiya samaradorligi bo‘yicha loyihalarni moliyalashtirishga kirishildi.

Biroq tizimli yondashuv va yetarli tajriba yetishmayapti. Masalan, ekologik risklar asosida kredit baholash tizimi hali keng qo‘llanilmaydi, “yashil” obligatsiyalar amaliyotda yo‘q darajasida.

4. Yashil moliyalashtirishni jadallashtirish istiqbollari

O‘zbekiston tijorat banklarida “yashil” moliyalashtirishni jadallashtirish uchun quyidagi choralarni ko‘rish lozim:

Huquqiy bazani kuchaytirish: Banklar uchun “yashil” moliyalashtirish mezonlari, standartlari va reporting talablarini belgilovchi normativ hujjatlar ishlab chiqilishi zarur.

Moliyaviy instrumentlar yaratish: Yashil kreditlar, yashil obligatsiyalar va subsidiyalangan foiz stavkalari tizimini yo‘lga qo‘yish.

Xalqaro hamkorlikni kengaytirish: Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki, Osiyo taraqqiyot banki kabi tashkilotlar bilan hamkorlikda ekologik loyihalarni moliyalashtirish.

Kadrlar salohiyatini oshirish: Bank xodimlari uchun “yashil” moliyalashtirish bo‘yicha treninglar va malaka oshirish dasturlarini yo‘lga qo‘yish.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish: Loyihalarning ekologik ko‘rsatkichlarini tahlil qilishda sun’iy intellekt, texnologiyalarini joriy qilish.

Moliyaviy barqarorlik – bu moliyaviy tizimning, ya’ni moliya muassasalari, bozorlar va bozor infratuzilmalarining ehtimoliy shoklar va nomutanosibliklarga bardosh bera olishi, shu bilan birga moliyaviy vositachilik funktsiyalarini bajara olmaslik ehtimolini pasaytirish qobiliyatidir. Moliyaviy barqarorlik maqsadi alohida moliya muassasasi emas, balki butun moliya tizimi barqarorligini ta’minlashdan iborat. Moliyaviy barqarorlik iqtisodiyotning barqaror rivojlanish asosi hisoblanadi.

Moliyaviy tizim, qachonki banklar, boshqa kredit tashkilotlari va moliya bozorlari uy xo’jaliklari va tadbirkorlik sub’ektlariga bir maromda ishlayotgan tizimning keskin sustlashishiga yo’l qo’ymasa, iqtisodiyotdagi ishtiroki va uning o’sishi uchun zarur moliyaviy investitsiyalar taqdim eta olsagina barqaror hisoblanadi. Aks holda nobarqaror tizimda iqtisodiy shoklar real iqtisodiyotga noxush ta’sir ko’rsatishi, kreditlashni izdan chiqarishi va kutilganidan ziyod xatarga olib kelishi, bandlikning qisqarishi va iqtisodiy faollikni susaytirishi mumkin.

Moliyaviy nobarqarorlik sharoitida moliya tizimi iqtisodiyot uchun zarur moliyaviy xizmatlarni taqdim eta olmaydi. Masalan, yirik moliya tashkilotidagi qiyinchiliklar moliyaviy nobarqarorlikni yuzaga keltirishi mumkin. Bundan tashqari, bitta muassasadagi muammolar banklararo operatsiyalar tufayli tizimning bir-biriga o’zaro qattiq bog’langan boshqa

tashkilotlariga ham tarqalishi mumkin. Muassasalarning umumiy faoliyati butun moliya tizimi uchun xavfni, ya'ni tizimli xavfni yuzaga keltirishi, ishonchli bo'lib tuyulgan alohida tashkilotni ham moliyaviy nobarqarorlikka olib kelishi mumkin.

Moliyaviy barqarorlik va uni tahlil qilish markaziy banklar hamda moliya tizimini tartibga soluvchi organlarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bank sektori O'zbekiston moliya tizimining eng muhim bo'g'ini bo'lganligi sababli, uning barqarorligini ta'minlash O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining asosiy vazifalari sirasiga kiradi. Markaziy bank bank tizimidagi o'zgarishlarni kuzatib boradi va baholaydi, shuningdek, tizimli xavflar to'planishini kamaytirish va bank tizimining barqarorligini ta'minlash choralarini ko'rib boradi. Markaziy bank yiliga ikki marta moliyaviy barqarorlik sharhini chop etadi, unda bank tizimining barqarorligi, makromoliyaviy zaiflik va xatarlar tahlil qilinadi va baholanadi. Ushbu sharhni chop etishdan ko'zlagan asosiy maqsad – jamoatchilik xabardorligini hamda bu sohada Markaziy bankning shaffofligi va hisobdorligini oshirishdan iborat.

Xulosa

Tijorat banklarining "yashil" moliyalashtirishdagi ishtiroki nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, balki ularning strategik rivojlanishiga, investitsiyaviy jozibadorligiga ham xizmat qiladi. O'zbekiston uchun bu yo'nalish dolzarb bo'lib, yaqin kelajakda yangi "yashil" moliyaviy mahsulotlar, xizmatlar va tizimlarning shakllanishi kutilmoqda. Buning uchun esa davlat, banklar va jamiyatning o'zaro hamkorligi muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha 2030 yilgacha mo'ljallangan strategiyani tasdiqlash to'g'risida"gi PQ–4477-sonli qarori. – Toshkent, 2022 yil.
2. 2.Karimov I.A. "Barqaror rivojlanish: iqtisodiy va ekologik muvozanat tamoyillari". – Toshkent: O'zbekiston, 2020.
3. 3.O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "2023-yil bank tizimi barqarorligi bo'yicha hisobot". – Toshkent: MB nashriyoti, 2023.
4. 4.Xudoyberganov Q., Abdukarimov A. "Moliyaviy menejment: nazariya va amaliyot". – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019.
5. 5.Yuldasheva N., Soliyeva Z. "Yashil iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining investitsiya faoliyati". // "Iqtisodiyot va ta'lim" ilmiy-amaliy jurnali, 2021, №4.
6. 6.O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi. "Yashil investitsiyalarni rivojlantirish konsepsiyasi". – Toshkent, 2021.
7. 7."Tijorat banklarining ekologik loyihalarni moliyalashtirishdagi ishtiroki". "Bank ishi" ilmiy-amaliy jurnali, 2022, №2.
8. 8.Turaev A.A. "Bank ishi va moliyaviy barqarorlik". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.